



Дослідження/

Людмила Рябініна

Доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету
E-mail: rln@ukr.net

Роль золота і сучасних грошей в економічному розвитку країни

Досліджуються етапи еволюційного розвитку золота як грошей і його роль в економічному розвитку країни при втраті ним усіх функцій грошей і ролі загального еквівалента вартості, а також роль сучасних кредитних (квазітоварних) грошей без власної вартості й зв'язку із золотом, які дають змогу визначати товарні ціни, створювати умовно-вартісний товарообмін і розвивати грошово-кредитні відносини в країні.

Investigated are stages of the evolutionary development of gold as money and its role in the economic development of a country under the loss of all the functions of money as well as of the role of gold as universal value equivalent. Considered is the role of modern credit (quasi-commodity) money without intrinsic value and relation to gold, which makes it possible to determine commodity prices, to create conditional value exchange of commodities, and to develop monetary relations in a country.

Ключові слова: еволюція золота як грошей, сучасні кредитні (квазітоварні) гроші, функції грошей.

Key words: evolution of gold as money, modern credit (quasi-commodity) money, functions of money.

Нинішня світова фінансова криза однозначно не визначена щодо її природи, механізму та наслідків (бо, як кажуть, немає можливості написати історію війни, коли ще йде битва). Однак те, що ця криза має монетарну складову і однією з її головних причин є криза валютно-монетарної архітектури, яка склалася у світі, – це факт. Тому, на нашу думку, світ буде трусити доти, доки існуватиме діюча архітектура міжнародної валютно-фінансової системи. З цього випливає, що проблематика природи сучасних грошей, золота, валюти, грошового обороту та міжнародних розрахунків (чому й присвячена ця стаття) надзвичайно актуальна та малодосліджена.

ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЗОЛОТА ЯК ГРОШЕЙ

У процесі історичного розвитку товарообміну за золотом на тисячоліття закріпилася роль загального еквівалента вартості, у зв'язку з чим воно, на відміну від інших товарів, стало грошима, тобто посеред-

ником в обміні будь-яких товарів у світі. Однак із бурхливим розвитком зовнішньоекономічної торгівлі використання золота як посередника у товарообміні почало стримувати економічний розвиток країн і поступово воно витіснялося з обігу паперовими грошима, втрачаючи водночас грошові функції. Проте до останньої чверті ХХ століття, незважаючи на широке використання в обігу знаків золота – банкнот, воно все ж таки зберігало за собою такі функції грошей, як міра вартості та засіб нагромадження скарбів. Етапи еволюції функціонування золота як грошей наведено на схемі 1.

Як бачимо на схемі 1, функціонування золота в ролі грошей із першого етапу свого існування характеризується одночасним виконанням ним двох функцій грошей: міри вартості¹ і засобу обігу, які лише одночасно

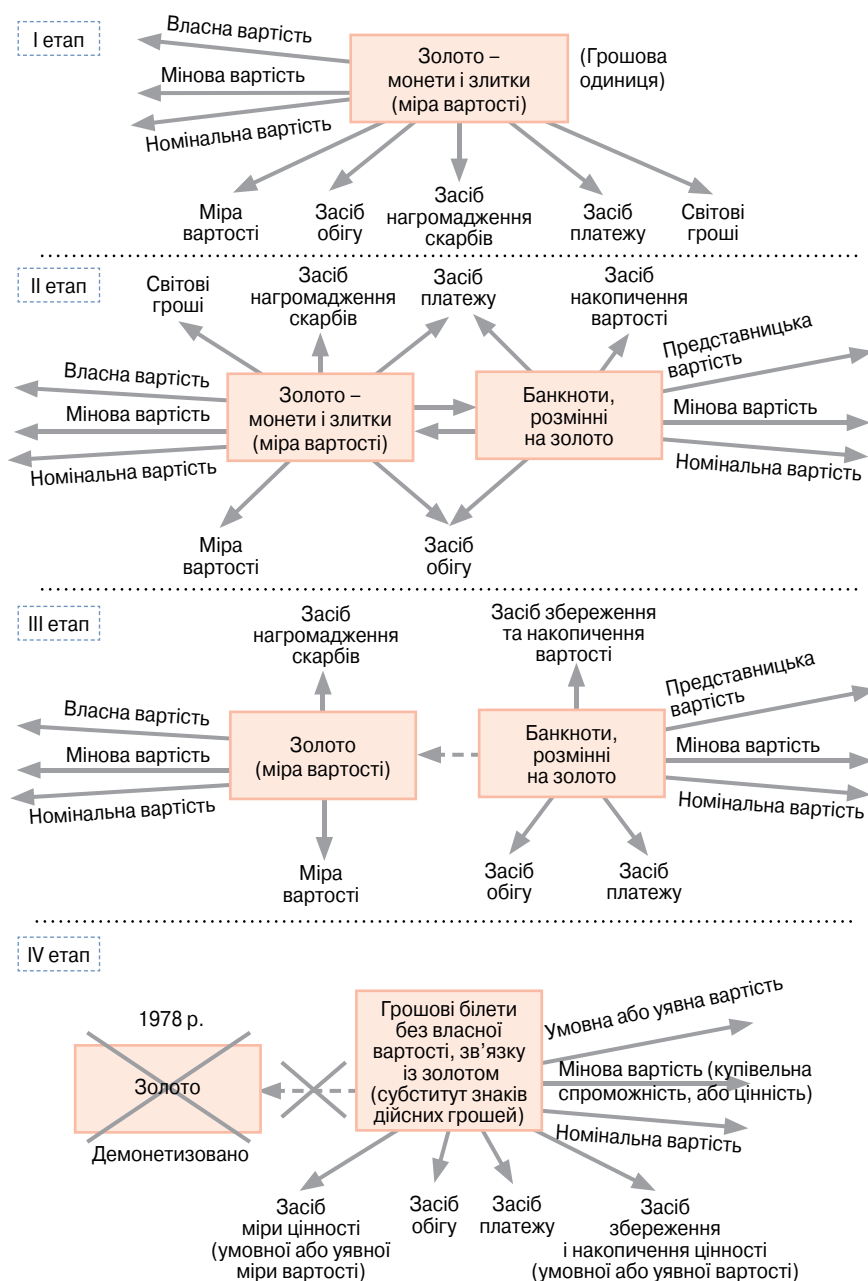
представляли собою гроші як посередники у товарообміні. Крім того, золото в ролі грошей виконувало й функцію нагромадження скарбів, адже монети і злитки, маючи високу власну вартість золота як товару, самі по собі вже були скарбом. Із розвитком кредиту і банків золото поступово стало виконувати також функцію грошей як засобу платежу.

Із розвитком міжнародної торгівлі золото почали ввозити в країни та вивозити з них як засіб міжнародних розрахунків. Відповідно воно почало виконувати функцію світових грошей. Таким чином, на першому етапі свого існування в ролі грошей золото поступово набувало всіх функцій “дійсних” (за Марксом) грошей. Слід зазначити, що з використанням золота в ролі грошей виникає і золотий стандарт як вид монетарної системи, в якій за одиницю розрахунків приймається визначена кількість золота (на відміну від срібла чи іншого металу), закріплена за національною грошовою одиницею країни законом (масштаб цін).

На другому етапі еволюції золота в

¹ Як писав К. Маркс, золото стало грошима саме “...тому, щоб дати товарному світові матеріал для вираження вартості...” [3, т. 23, с. 101, курсив Л. Р]. Відповідно, за Марксом, як міра вартості гроші “...використовуються для того, щоб перетворювати вартості безкінечно різноманітних товарів у ціни, у мислено уявні кількості золота; як масштаб цін вони вимірюють ці кількості золота” [3, т. 23, с. 104].

Схема 1. Етапи еволюції функціонування золота в ролі грошей



ролі грошей (див. схему 1) одночасно із золотими злитками та монетами в обігу з'являються й розмінні на метал банкноти² як повноправні представники золота, вартості й грошей, що їх стали випускати банки як свої векселі (замість облікованих чи прийнятих ними в заставу приватних комерційних векселів). Із часом банкноти набули властивості загального

² На відміну від золотих грошей, банкноти мали лише представницьку, а не власну вартість, тому виконували тільки функції засобу обігу, засобу платежу та засобу накопичення вартості золотих грошей (а не нагромадження скарбів, бо навряд чи можна вважати боргові зобов'язання емітента скарбами).

засобу обігу завдяки зобов'язанням банків обмінювати їх на золото за встановленими пропорціями. Посиленню ролі банкнот сприяла заміна їх децентралізованої емісії емісією, яку міг проводити лише центральний банк (центральні банки почали створюватися в Європі на початку XVII століття), що забезпечувало стабільність грошової одиниці за допомогою встановлення законодавчих норм, які регулювали емісію відповідно до золотих запасів центрального банку. На другому етапі еволюції золото в ролі грошей уже виконувало всі їхні функції. Водночас бан-

кноти як повноправні представники золота, виконуючи функції засобу обігу, засобу платежу та засобу накопичення вартості, могли вільно обмінюватися на золоті монети.

Третій етап функціонування золота в ролі грошей характеризується тим, що з початком Першої світової війни золоті монети були вилучені з обігу. Це означало, по-перше, що золото як гроші перестало виконувати функцію засобу обігу (зберігаючи при цьому функцію міри вартості!), по-друге, що золотомонетний стандарт припинив своє існування, у зв'язку з чим банкноти втратили вільну конвертацію в золоті монети і могли обмінюватися лише обмежено – на злитки золота, що фактично означало перехід до золотозлиткового стандарту. Бреттон-Вудська конференція, яка відбулася у 1944 р., встановила офіційну ціну золота на рівні 35 доларів США за тройську унцію. Це означало, що не банкноти (як повноправні представники золота) набували представницької вартості закріпленої за ними кількості золота, а, навпаки, вартість золота почала виражатися у паперових грошах – банкнотах без власної вартості – доларі США, який після Бреттон-Вудської конференції отримав офіційний статус резервної валюти, що до цього офіційно не надавався жодній валюті світу (хоча неофіційно його мав фунт стерлінгів)³.

Після Бреттон-Вудської конференції у світі встановився золотодевізний стандарт, за яким золото вже не вивозилося з країни і не ввозилося до неї, і не виконувало роль купівельного та платіжного засобу для врегулювання сальдо їх платіжних балансів. Це означало втрату золотом також функції світових грошей, у зв'язку з чим у міжнародних розрахунках почали використовувати доларові банкноти (замість самого золота) як засіб платежу.

Надання Бреттон-Вудською конференцією долару США офіційного статусу резервної валюти створило головне протиріччя долара саме як резервної валюти. Адже, з одного боку, постійне збільшення потреб міжнародної торгівлі в доларах спричиняло безперервне нарощування об-

³ Внаслідок отримання долларом США офіційного статусу резервної валюти центральні банки всіх країн світу прагнули мати у складі своїх золотовалютних резервів долари США, хоча золото ще не втратило всіх функцій грошей і, як видно на схемі 1, зберігало лише ті їх функції, які випливають із існування у золота власної вартості, а саме: функції міри вартості і засобу нагромадження скарбів.

сягів банкотної маси, а з другого боку, ця банкотно маса мала бути забезпечена золотом. Таке протиріччя резервної валюти виявив Роберт Тріффін на початку шістдесятих років минулого століття (тобто саме за часів існування золотого стандарту), і воно отримало назву “парадокса”, або “дилеми Тріффіна”. Його сутність в умовах золотого стандарту полягає, з одного боку, в необхідності забезпечення банкнотами резервної валюти потреби в них інших країн, а з другого — ці банкноти мають бути повністю забезпечені золотом, тому що емісія незабезпечених золотом банкнот підриває надійність резервної валюти і створює кризу довіри до неї. Відповідно парадокс Тріффіна відображає існуючий взаємозв'язок і водночас повну несумісність основних принципів обігу банкнот резервної валюти за золотого стандарту, за яким випущені в обіг банкноти повинні мати золоте забезпечення і цілковито забезпечувати інші країни необхідно їм кількістю резервної валюти.

Після демонетизації золота⁴, тобто після відміни золотого стандарту, парадокс Тріффіна отримав нове формулювання, за якого набуття валютою будь-якої країни статусу резервної неодмінно потребує збільшення обсягу її емісії⁵ (емісії незабезпечених золотом грошових білетів), що неминує призведе до падіння її цінності. Іншими словами, чим більше емітується грошових білетів резервної валюти державою-емітентом (яка повинна гарантувати достатній обсяг цих білетів для потреб усього світу), тим більше знецінюється ця резервна валюта і втрачається довіра до неї в усьому світі, що підтверджується нині на практиці з долларом США як резервною валютою, цінність якого безперервно зменшується⁶. І єдиним виходом із цієї ситуації для США як країни-емітента резервної валюти має бути перевищення швидкості вивезення капіталу над імпортом товарів завдяки збільшенню емісії долларових грошових білетів резервної валюти, яке неминує знецінює її.

⁴ Тобто коли золото, втративши всі функції грошей, припинило своє існування в ролі грошей, а разом із цим припинили своє існування і банкноти як повноправні представники золота. На зміну їм в усіх країнах світу прийшли грошові білети і монети без прив'язки до золота.

⁵ Для забезпечення зростаючої потреби міжнародного товарного обороту необхідною масою резервних (незабезпечених золотом) грошей.

⁶ А державний борг США, навпаки, збільшується.

Заслуговує на увагу те, що спробою вирішення парадокса Тріффіна було створення у 1970 році Міжнародним валютним фондом штучної резервної валюти — спеціальних прав запозичення (СПЗ). На жаль, СПЗ не вирішили проблеми. Більше того, сьогодні вважається, що парадокс Тріффіна спрацьовує відносно будь-якої резервної валюти⁷, в тому числі й щодо СПЗ. Таким чином, прямими наслідками цього парадокса стали відхід від конвертованості банкнот резервних валют у золото (третій етап еволюційного функціонування золота як грошей), створення СПЗ і, нарешті, демонетизація золота і виникнення сучасних кредитних грошей без прив'язки до золота і без власної вартості (останній, четвертий етап еволюційного функціонування золота як грошей).

На *четвертому етапі* еволюційного функціонування золота як грошей остаточно⁸ втрачає ним усіх функцій грошей означала його повну демонетизацію (в 1978 році), у зв'язку з чим на зміну золотим (“дійсним”, за К. Марксом) грошам та їх знакам, повноправним представникам золота, — банкнотам, прийшли сучасні гроші у вигляді грошових білетів, які за своїм змістом є лише замінювачами банкнот, або *субститутами знаків дійсних грошей*. Відповідно, у 1978 році була скасована офіційна ціна золота (35 доларів США за тройську унцію⁹), припинений обмін долларів США на золото (означаючи таким чином перетворення долларових банкнот у грошові білети сучасних кредитних грошей без власної вартості і зв'язку із золотом) і скасований золотий вміст для будь-яких національних валют країн світу. Фактично підписання у

⁷ Хоча відповідно до ямайських поправок до Статуту МВФ офіційний статус резервної валюти отримала лише колективна валюта — СПЗ, тоді як жодна з національних валют не отримала юридичного статусу резервної.

⁸ “Остаточна”, тому що золото ще завдогдо до Ямайської конференції поступово втрачало функції грошей, а найголовніше — воно втратило (після Першої світової війни) одну з основних функцій грошей — засобу обігу, адже золоті монети після Першої світової війни були вилучені з обігу практично в усіх країнах світу, і в обігу залишилися лише банкноти. Після Другої світової війни золото втратило і таку функцію грошей, як світові гроші, бо воно вже не ввозилося/вивозилося в/з країн “...у своїй первісній формі злитків благородних металів” [3, т. 23, с. 144] для їх використання як платіжного засобу в міжнародних розрахунках.

⁹ Хоча після відміни золотого забезпечення долара (ще в 1971 р., тобто завдогдо до Ямайської конференції) ціна золота на світовому ринку стала повільно зростати та продовжує зростати й досі (див. таблицю 1).

1978 році на Ямайській конференції всіма країнами — членами МВФ угоди “Про демонетизацію золота” означало, що золото в ролі грошей узагалі припинило своє існування, тому що вже офіційно його позбавили всіх функцій грошей, у тому числі й функції міри вартості¹⁰, у зв'язку з чим воно більше (згідно з угодою “Про демонетизацію золота”) *не має бути мірою вартості, а, отже, й загальним еквівалентом вартості товарів*. Із цього випливає, що з демонетизацією золота золотий стандарт як вид монетарної системи припинив своє існування, а *грошовий ринок золота* перетворився на товарний ринок золота, підтверджуючи цим, що нині не існує золота як грошей і, відповідно, воно вже не може виконувати роль загального еквівалента вартості товарів.

Цікавим є той факт, що відміна золотих паритетів валют у 1978 році суттєво не вплинула на світову економіку, хоча вважалося, що без золота як мірила вартості національних грошей (тобто без загального еквівалента вартості) не можна обійтися. Більше того, ціни самого золота виражаються в сучасних паперових грошах без власної вартості. До того ж більша частина видобутого в світі золота взагалі ніякого відношення до грошей не має і використовується як товар відповідно до його споживчих властивостей. За таких умов навряд чи можна вважати, що золото продовжує виконувати функцію міри вартості й відігравати роль загального еквівалента вартості товарів. Хоча при посиленні інфляції значення золота зростає, але лише як тезавраційного товару і символу надійності та багатства. Але під час гіперінфляції, коли грошові білети знецінюються в мільйони разів, можуть виникнути й локальні тимчасові форми “загального еквівалента” у вигляді найнеобхідніших споживчих товарів (солі, бензину, сигарет, продовольчих талонів тощо), *але аж ніяк не золота*.

Як показало дослідження етапів функціонування золота в ролі грошей, непереборні сили історичного розвитку світової економіки все ж таки витиснули золото з грошової сфери. А з того, що товарообмін не припинився, а навіть безперервно розширювався й розширюється досі та потребує співставлення вартості товарів і вираження їх ціни, то нині для вираження товарних цін використовується

¹⁰ Відносно можливості золота нагромаджувати скарби, то це є його властивість саме як товару, а не функції грошей.

цінність (купівельна спроможність) сучасних кредитних грошей¹¹ у вигляді грошових білетів без власної вартості й зв'язку із золотом, що заслуговує на те, аби визнати такий підхід правильним кроком на шляху економічного розвитку країн.

РОЛЬ СУЧАСНИХ ГРОШЕЙ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Роль сучасних грошей визначається тими функціями, які вони виконують, а саме: засобу обігу, засобу платежу, засобу зберігання та накопичення цінності (за умов стабільності грошей) та засобу міри цінності замість функції міри вартості, яку виконувало лише золото. Механізм виконання сучасними кредитними грошима функції міри вартості широко обговорювався й обговорюється досі у вітчизняній та пострадянській літературі, хоча сучасні гроші у вигляді грошових білетів за умов відсутності в них власної вартості не можуть виконувати функцію міри вартості. Однак, маючи купівельну спроможність, стабільні сучасні гроші без власної вартості й зв'язку із золотом можуть виконувати функцію міри цінності (тобто виражати товарні ціни своєю купівельною спроможністю в кожний конкретний період часу).

Із того, що сучасні кредитні гроші всіх країн світу не мають ніякої прив'язки до золота і тому не є його повноправними представниками — банкнотами, можна зробити висновок, що такі кредитні гроші у вигляді грошових білетів є лише *субститутом банкнот*, і так само, як і банкноти, не вимірюють вартості товарів власною вартістю. Тобто сучасні гроші не можуть бути не лише загальним еквівалентом, а навіть просто *еквівалентом вартості товарів*, тому що вони виражають товарні ціни своєю цінністю (купівельною спроможністю), а не своєю вартістю, яка

¹¹ Варто зазначити, що сучасні кредитні гроші у вигляді грошових білетів та білонної монети слід розглядати як філософське поняття “перетвореної форми”, адже сучасні кредитні гроші без власної вартості й зв'язку із золотом є багаторазово перетвореною формою загального еквівалента вартості, і хоча вони нині й мають кредитну, а не товарну природу, їх усе ж таки варто розглядати як *квазітоварні* гроші. Бо в іншому випадку їх узагалі не можна було б навіть називати грошима, тобто посередниками в товарообміні, які спроможні виконувати одночасно функції міри цінності (замість функції міри вартості, яку виконувало лише золото як загальний еквівалент вартості) і засобу обігу.

в них занадто мала¹² порівняно з їх номіналом, у зв'язку з чим нею можна нехтувати і вважати що сучасні гроші справжньої власної вартості не мають. Заслугує на увагу й той факт, що сучасні гроші мають кредитну, а не товарну природу, адже вони емітуються центральними банками країн шляхом редисконтування комерційних векселів або рефінансування цінних паперів уряду, а отже, набувають умовної чи навіть уявної вартості (див. схеми 2 і 3).

Як видно на схемі 2, кожна грошова одиниця сучасних грошей, емітованих у порядку редисконтування комерційних векселів, набуває умовної вартості й, відповідно, стає *одиницею умовної вартості* (ОУМВ), яка дорівнює номінальній вартості умовної одиниці товарної маси, вираженої номінальною вартістю комерційних векселів. За таких умов товарні ціни, як правило, стабільні, що виключає можливість інфляції¹³.

При емісії ж грошей у порядку рефінансування цінних паперів уряду гроші набувають лише уявної вартості (див. схему 3). Коли гроші емітуються у порядку рефінансування цінних паперів уряду, які не мають власної вартості й забезпечуються лише авторитетом уряду (як його боргові зобов'язання), то кожна грошова одиниця набуває уявної вартості і, відповідно, стає одиницею уявної вартості (ОУЯВ), яка визначається співвідношенням номінальної вартості рефінансованих цінних паперів уряду до кількості емітованих грошових одиниць.

Отже, грошові білети сучасних кредитних грошей будь-яких країн світу як *субститут банкнот* не тільки не мають власної вартості, а й навіть не представляють вартість золота в грошовій одиниці (у вигляді масштабу цін), як це здійснювалося банкнотами. За таких умов сучасні кредитні гроші всіх країн світу, в тому числі й економічно розвинутих країн (чи регіонів), узагалі не можуть прирівнювати *вартості* товарів до своєї (умовної або навіть і уявної) вартості, як це притаманно *еквіваленту* вартості товарів, і, відповідно, не можуть виконувати функції міри вартості.

Стосовно ж *загального* еквівалента

¹² Власна вартість сучасних грошей у різних країнах світу не перевищує 2.5 цента за грошовий білет будь-якого номіналу.

¹³ Коли гроші емітуються в порядку редисконтування комерційних векселів за вже існуючої інфляції, то в емітованих у цьому разі грошах уже врахований рівень їх знецінення.

вартості, за допомогою якого можна було прирівнювати вартості будь-яких товарів світу до вартості цього еквівалента і, відповідно, виражати їх вартості вартістю еквівалента, то слід зазначити таке. Нині національні гроші різних країн світу мають різну купівельну спроможність (за практично однаковою власною вартістю грошових білетів навіть різних номіналів!). По-друге, за законом національні гроші кожної країни чи регіону (наприклад, ЄС) мають купівельну силу лише в межах її (його) кордонів, що означає неможливість використання будь-яких національних або регіональних грошей, включаючи резервні валюти, на внутрішніх ринках інших країн (регіонів), як це було притаманно для загального еквівалента вартості. З цього випливає, що золото назавжди втратило свою роль загального еквівалента вартості товарів, а відміна у 1978 році офіційної ціни золота повністю легалізувала його вільну ціну. Що ж до сучасних кредитних грошей у вигляді грошових білетів, то вони так само, як і неіснуючі нині банкноти, не можуть бути ані еквівалентом, ані загальним еквівалентом вартості товарів, але вони дають змогу створювати умовно (уявно) еквівалентний товарно-грошовий обмін, без чого розвиток економіки будь-якої країни неможливий.

РОЛЬ ЗОЛОТА В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Золото як товар відіграє нині дуже важливу роль у структурі золотовалютних резервів (надалі — ЗВР) центральних банків країн як реальний резервний засіб, ціни на який у довгостроковому періоді безперервно зростають (хоча на короткострокових інтервалах часу відмічається їх постійне коливання). До того ж роль золота як реального резервного активу визначається ще й тим, що всі його власники мають можливість продажу цього резервного активу в будь-який момент часу на *ринках золота* як і будь-якого товару за валюту, яка вільно використовується на головних *валютних ринках* світу й виконує функцію засобу платежу в міжнародних розрахунках. Тому золотий резерв — це єдиний вид резерву, який за необхідності в першу чергу може бути швидко перетворений на форму міжнародного платіжного засобу (валю-

Схема 2. Набуття грошовими одиницями сучасних грошей умовної вартості

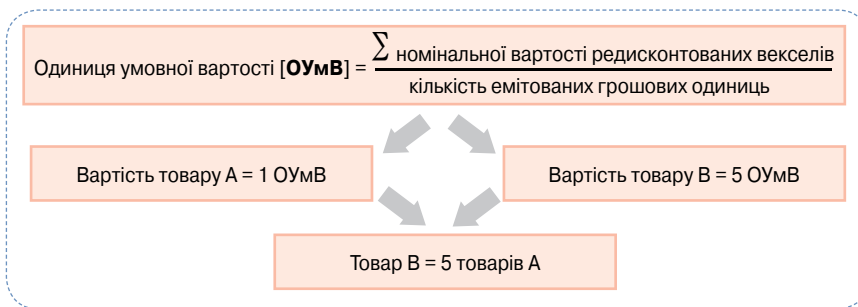
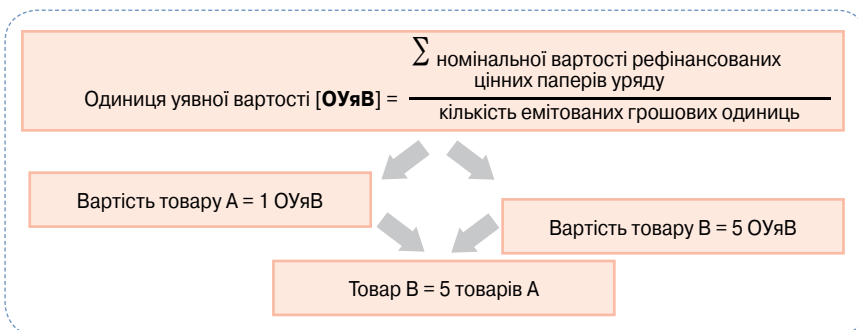


Схема 3. Набуття грошовими одиницями сучасних грошей уявної вартості



ту), а, по-друге, він має високу ціну, адже визначає багатство його власника. Що ж до валютної складової ЗВР країн, то вона після демонетизації золота являє собою з економічної точки зору лише боргові зобов'язання країн-емітентів і тому ніяким чином не може розглядатися як реальний та надійний вид багатства (бо навряд чи боргові зобов'язання будь-якої країни можуть розглядатися як реальне багатство). Водночас валютна складова ЗВР є купівельним і платіжним резервом центрального банку і негайно може бути використана в міжнародних розрахунках. Зрозуміло, що валютні резерви знецінюються, можуть бути за різних умов заморожені урядом країни-емітента чи використовуватися ним як засіб економічного тиску. З цього випливає, що найнадійнішим у складі ЗВР центральних банків країн усе ж таки є накопичений резерв золота. Саме тому економічно розвинуті країни накопичують у своїх ЗВР передусім золото, яке можна завжди перетворити на валюту, тобто на міжнародний платіжний або купівельний засіб.

Варто зазначити, що все видобує у світі золото ніякого відношення до грошей нині не має і використовується або як частка ЗВР центральних банків країн (як умова їхньої надійності), або як товар у різних видах промисловості (найбільше – в ювелірній), чи тезаврується приватними особами як

скарби – особливо в періоди посилення інфляції (див. таблицю).

Як видно з даних таблиці, середня світова ціна на золото за досліджуваний сорокалітній період зросла майже в 30 разів, тоді як його пропозиція (включаючи не тільки видобуток із надр, а й золотий лом) збільшилася лише в 3.4 раза. Основний споживач золота у світі (70–90%) – ювелірна промисловість¹⁴, попит якої в більшості років аналізованого періоду повністю задовольнявся завдяки продажу золота центральними банками та приватними інвесторами. Однак в останні роки досліджуваного періоду, особливо в 2010-му, центральні банки та приватні інвестори вже не продавали, а навпаки – купували золото, до того ж в обсягах, які становили майже 3/4 усього світового споживання золота (див. таблицю). Це дає підстави зробити висновки про те, що зростання цін на золото дає змогу центральним банкам та приватним інвесторам купувати і продавати золото за високими ринковими цінами, а отже, роль золота як засобу створення і нагромадження скарбів зростає. Відносно того, що обмежувати цю властивість золота-товару не можна ніякими міжнародними угодами, то і МВФ нічого не говорить про роль золота як засобу

¹⁴ Лише незначна частина золота належить електронній промисловості, стоматології та приватним інвестиціям.

міжнародних резервів.

Слід зазначити, що нині більша частина золота знаходиться в приватному секторі, а в державних сховищах зосереджено лише чверть від загальної маси золота, накопиченого у світі (близько 170 тис. тонн). Наприклад, наприкінці 2011 року запаси золота в ЗВР усіх країн світу становили 30.7 тис. тонн, з яких на країни “зони євро” припадало 10.8 тис. тонн; золотий запас США (найбільший у світі) – 8.1 тис. тонн; МВФ – 2.8 тис. тонн; Росії – 852 тонни, України – 27.9 тонни [2]. У деяких країн (Камерун, Гондурас, Монголія, Естонія) золоті резерви не перевищували однієї тонни, а, наприклад, Гаїті та Бурунді взагалі не мали золотого запасу.

Окремі вчені вважають, що “...золоті резерви – це частина національного багатства, яка знаходиться у *максимально ліквідній формі* і може бути використана при регулюванні платіжного балансу та здійсненні міжнародних розрахунків” [7, с. 48, курсив Л. Р.]. Значні золоті запаси в золотовалютних резервах центрального банку країни є запорукою його надійності й можливості підтримання країною своєї міжнародної ліквідності. Однак через те, що золото втратило функцію світових грошей (за якою воно мало бути передусім купівельним і платіжним засобом), нині не можна вважати золоті резерви країни такими, які знаходяться у “максимально ліквідній формі”, адже тоді золото *вже* мало би бути купівельним і платіжним засобом. Але воно, на жаль, утратило спроможність само по собі бути купівельним або платіжним засобом у міжнародних розрахунках ще задовго до Ямайської конференції. Тому центральному банку країни для отримання необхідної суми купівельних чи платіжних засобів (валюти) для врегулювання сальдо платіжного балансу необхідно *спочатку продати* золото за таку валюту, яка вільно використовується на головних валютних ринках світу і потрібна країні, і лише потім купленою валютою погашати свою міжнародну заборгованість. За таких умов навряд чи можна вважати, що золоті резерви країни знаходяться у *максимально ліквідній формі*, тобто належать до тих ліквідних активів, які вже є і купівельним, і платіжним засобом. Однак зазначені суми золотих резервів центрального банку країни є надійною гарантією її міжнародної ліквідності.

Таблиця. Ціни на золото, його пропозиція та попит у світі у 1970–2010 рр.

Показники	1970 р.	1975 р.	1980 р.	1985 р.	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.
Середня світова ціна (долар США за унцію)	44	131	613	348	383.6	384	279	441	1 220
Пропозиція золота (світовий видобуток із надр плюс золотий лом), тонн ¹⁵	1 253	910	896	1 058	2 664	2 916.0	3 408	3 439	4 312
Попит на золото (світове споживання), тонн, у тому числі:	1 366	974	547	1 219	2 683	3 294	3 657	3 149	2 479
ювелірний та промисловий попит, тонн	1 366	974	547	1 219	2 683	3 294	3 657	3 149	2 479
Продано (+) або куплено (-) центральними банками та приватними інвесторами	+113.3	+64.2	-349.0	-161.0	+19	+378	+249	-290	-1 833
Світовий попит, % до пропозиції	109.0	107.0	61.0	115.2	100.7	113.0	107.3	91.6	57.5

Джерела: [4, 5].

Значної уваги, на наш погляд, заслуговує і питання зберігання золота фізичними особами на вкладах у банках України. Якщо виходити з законодавства України, яке під вкладом розуміє "...кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти" [1, ст. 2, курсив Л.Р.], то зрозуміло, що зберігання у вкладах золота або інших банківських металів у банках на умовах договору вкладу, рахунку або іменного депозитного сертифіката законом не передбачено. Водночас Положення НБУ "Про здійснення операцій з банківськими металами" надає уповноваженим банкам право залучати на вклади (депозити) банківські метали [6, ст. 2.1] та приймати їх від клієнтів для зарахування на рахунки [6, ст. 5.2 г]. За таких умов банки прагнуть якомога більше залучити вкладників золота, пропонуючи їм отримання доходу за вкладом, передусім за рахунок зростання цін на золото¹⁶, що, на відміну від валютного вкладу,

робить дуже привабливим вклад у золоті. При цьому банки пропонують за такими вкладами дохід лише у 4% річних, тоді як за доларовими депозитами він сягає 8%. Це означає, що за вклад у 3.125 унції (практично 100 г) золота за ціною в середньому 1 600 доларів за унцію, вкладник отримає лише 200 доларів річного доходу (1 600 × 3.125 × 4 : 100), тоді як за валютним вкладом у тій самій сумі (5 000 доларів США) він отримає вдвічі більше (400 доларів США). До того ж Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" не гарантує вкладнику компенсації за металевим вкладом у разі банкрутства банку. За таких умов клієнти навряд чи будуть зацікавлені в зберіганні золота на вкладах у банках. Для поліпшення ситуації з вкладами золота у банках, на наш погляд, уряду України разом із Національним банком необхідно привести у відповідність законодавчу та нормативну бази, які стосуються залучення банками клієнтів, які вкладатимуть золото та гарантування цих вкладів, а банкам відповідальніше підходити до встановлення процентних ставок за вкладами фізичних осіб у золоті. Такі заходи зацікавлять вкладників активніше зберігати своє золото на депозитних рахунках у банках, що, в свою чергу, дасть змогу банкам створювати золоті резерви.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що хоча золото і втратило всі функції грошей та нині не грає ролі загального еквівалента вартості товарів, усе ж його значення

в економіці країн як частки їхнього ЗВР важко переоцінити. Адже воно гарантує країнам у будь-який момент часу надійність у їх міжнародній ліквідності. Не випадково економічно розвинуті країни накопичують золоті резерви, тоді як країни що розвиваються, — іноземну валюту.

Що ж до ролі сучасних кредитних грошей в економічному розвитку країни, то варто зауважити, що саме сучасні гроші (без власної вартості і зв'язку з золотом), створюючи умовно-вартісний товарообмін, сприяють розвитку грошово-кредитних відносин у країні й реалізації виробленого в ній ВВП. За таких умов можна констатувати, що і золото, яке більше не виконує функцій грошей та ролі загального еквівалента вартості товарів, і грошові білети сучасних кредитних грошей без власної вартості й зв'язку з золотом грають нині кожен свою дуже важливу роль (яка склалася в процесі еволюції грошей) у економічному розвитку кожної країни. □

Література

1. Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" від 23.02.2012 р. № 4452-VI (Ред. від 04.11.2012 р.).
2. Запасы золота в золотовалютных резервах стран мира. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://finnotes.com/world-reserves-gold-3-2011.html>.
3. Маркс К. і Енгельс Ф. Твори / К.Маркс, Ф.Енгельс. — К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1963.
4. Мировое производство, потребление золота и цены. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: artc-derzhava.ru/Золото/Объемы мирового производства.
5. Мировой рынок золота. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ereport.ru.
6. Положення Національного банку України № 325 від 06.08.2003 р. (Ред. від 23.08.2012 р.) "Про здійснення операцій з банківськими металами".
7. Положенко Д. Використання внутрішніх ресурсів України — пріоритетний напрям подолання світової фінансової кризи // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 1. — С. 46–48.
8. Triffin R. Our International Monetary System: Yesterday, Today and Tomorrow / R.Triffin. — New York: Random House, 1968. — 192 p.
9. Цена на золото сегодня. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fx-commodities.ru/category/gold/>.

¹⁵ Дані лише про видобуток золота із надр (без золотого лому) у 1970–1985 рр. Слід зазначити, що основна частка в пропозиції золота припадає на його видобуток із надр, але ці обсяги видобутку золота дуже незначні, тому пропозиція золота шороку має відносно невеликі коливання, які значно нижчі, ніж пропозиція золотого лому чи продаж золота банками та інвесторами.

¹⁶ Хоча ціни на золото на короткостроковому інтервалі часу безперервно коливаються і, зокрема, на початку 2013 року мали тенденцію до зниження [9].